[15] Pentru o completă edificare asupra diferenţelor dintre jetoane, tessere şi monede, vezi articolul lui J. W. Nesbitt, în *Studies in byzantine sigillography,* Washington, 1987, p. 67-75.
[16] Pentru monede din plumb reprezentând imitaţii locale, provinciale, vezi V. Culică, Pontica, 5, 1972, p. 267-300; E. Oberländer - Târnoveanu, Peuce, 8, 1980, p. 249, 255, 277; A. Popescu, *Monede romane târzii descoperite la Noviodunum,* SCN, 10 (sub tipar).

UNE MONNAIE RARE ÉMISE PAR ALEXIOS Ier COMNÈNE

RÉSUMÉ

On présente une monnaie en plomb trouvée en Dobroudja et faisant actuellement partie de la collection dr. Ion Donoiu de Bucarest. La pièce représente une émission commémorative d'Alexios Ier Comnène, issue à l'occasion de l'association au thrône de son fils, Jean. C'est la première monnaie en plomb frappée dans un atelier officiel byzantin (Constatinople ou Thessalonique) découverte en Roumanie. Les analyses XRF effectuées ont révélé un haut pourcentage du plomb dans la composition de la pièce.

DESPRE SEMNIFICAŢIA REPREZENTĂRII VOIEVODULUI RADU I ÎN ARMURĂ PE MONEDELE ŢĂRII ROMÂNEŞTI

RADU OCHEŞEANU

Odată cu descoperirea, în primăvara anului 1914, a tezaurului de monede medievale de la Teiuş, comuna Scorniceşti, judeţul Olt [1], numismatica Ţării Româneşti s-a îmbogăţit cu un nou tip monetar, neobişnuit pentru spaţiul Europei de est [2]. Este vorba de moneda de argint emisă de voievodul Radu I şi care se descrie astfel:

Av. + MONETA RADOLIWAIWO, Scutul Basarabilor – scut antic despicat, cu câmpul de la *dextra* fasciat în opt piese, iar câmpul de la *senestra* plin – înclinat spre dr. şi timbrat în colţul stâng cu un coif având ca cimier un corb stând spre dr. cu capul spre st.
Rv. TRANS ALPINI, Radu I în armură spre st., purtând coif cu panaş, ţine în mână dr. lancea, iar cu mâna st. se sprijină pe scutul Basarabilor [3].

Acest tip monetar, ajuns la cunoştinţa numismaţilor români de-abia la începutul secolului al XX-lea, a devenit subiectul a numeroase încercări de interpretare şi de discuţii controversate în literatura noastră de specialitate. Astfel, descriind moneda lui Radu I cu tipul *cavaler*, G. Severeanu – în colecţia căruia se păstrează cea mai mare parte a pieselor cunoscute ale acestui tip monetar – susţinea că, pe revers, este reprezentat Radu I fără cască, iar ceea ce se vede, nu este panaşul, ci pletele voievodului valah [4]. Pe de altă parte, C. Moisil, ocupându-se, în mai multe studii de numismatică românească medievală, de acelaşi tip monetar, susţinea că voievodul Radu I, singurul Basarab din veacul al XIV-lea care a făcut parte din tagma cavalerilor [5] şi în vremea căruia începe, pentru prima oară, să se împodobească stema Basarabilor în acelaşi fel cu blazoanele cavalerilor apuseni, cu cască şi figură de animal [6], poartă coif cu viziera ridicată [7].

Limitându-ne aici numai la aspectul semnificaţiei reprezentării cavalerului în armură de pe reversul acestui tip monetar al Ţării Româneşti [8], ţinem să arătăm că primii cercetători ai problemei considerau efigia în armură drept o reflectare a educaţiei occidentale primite de cel ce a fost cavalerul Radu Basaraba. Astfel, C. Moisil, deşi înclina să vadă în armură costumul în

BSNR, LXXXVI – LXXXVII, 1992–1993, p. 139–142

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

care îi plăcea lui Radu I să se înfăţişeze supuşilor săi şi străinilor, care aveau să utilizeze monedele bătute de el [9], socoteşte, totuşi, că această inovaţie era natural să apară în timpul unui domn în curent cu obiceiurile feudale şi care făcea parte din tagma cavalerilor. În acelaşi timp, G. Severeanu atrăgea atenţia asupra unei posibile legături între efigia cavalerului de pe monedele lui Radu I şi o anumită categorie de sigilii nobiliare apusene din veacurile XI-XV, utilizată de cavaleri sau principii cei puternici [10], printre care şi Jean de Ligne (1406) [11], unde pe reversul sigiliului este reprezentată efigia cavalerului în armură, ţinând în mâna dr. lancea, armă, heraldic, mai nobilă decât spada [12].

De curând, Constanţa Ştirbu, sprijinindu-se pe informaţia păstrată în cronica Cararese a fraţilor Galeazzo şi Bartolomeo Gatari [13] privind cumpărarea unui număr de 10000 de armuri de la Veneţia în anul 1377 [14], pune în legătură emiterea acestui tip monetar cu importul armurilor [15]. Fără a ne mai opri a discuta aici părerea lui J.N. Mănescu, care socoteşte că aceste monede reprezintă o emisiune comemorativă legată de o victorie greu câştigată de Radu I [16], amintim că interpretarea propusă de Constanţa Ştirbu a fost însuşită în litera ei şi de D. Cristea [17], putând fi astfel socotită ca aceptată în fond de cercetătorii problemei.

Dacă observaţia lui G. Severeanu privind legătura intimă a tipului sigilar cu cavaler stând şi influenţa sfragisticii medievale apusene în conceperea acestui tip monetar este corectă, şi ea trebuie să fie corectă, în sensul că moneda nu este decât un lingou metalic a cărui greutate şi titlu sunt certificate şi garantate de autoritatea emitentă prin imprimarea sigiliului propriu sau a unor elemente ale acestuia pe feţele pieselor pe care doreşte să le pună în circulaţie pe piaţă [18], atunci afirmaţia Barbarei Tuchman care, descriind sigiliul Seniorului de Goucy, de tipul avers – stema seniorului, revers – cavaler în armură cu lance şi scut, arată, ca un loc comun în sfragistica medievală occdentală, că spre deosebire de sigiliile nobiliare obişnuite, unde pe revers este înfăţişat nobilul călare, numai membrii Casei Franţei ori nobilii, care sunt fie regenţi, fie îşi află obârşia în case suverane, au dreptul legal să utilizeze un astfel de sigiliu [19]. Şi într-adevăr, Jean de Ligne, al cărui sigiliu îl aduce în discuţie G. Severeanu [20], aparţinea Casei Conţilor Suverani ai Alsaciei, înainte de a deveni el însuşi întemeietorul Casei Princiare de Ligne [21].

În acest context, suntem obligaţi să respingem ipoteza propusă de Constanţa Ştirbu, ca nefondată şi psihologic roturieră, şi să ne gândim la o altă explicaţie legată de mentalităţile medievale, în care voievodul Radu I, cavaler occidental prin educaţie şi rang, rupând legăturile de vasalitate cu regele angevin al Ungariei, încerca şi în acest mod, înţeles de feudalii săi, ca şi de străini, să îşi afirme, pe de o parte, neatârnarea, de curând cucerită, iar pe de alta, şi nu în ultimul rând, apartenenţa sa la o stirpe suverană, beneficiară a unor drepturi speciale în lumea evului mediu occidental. Din păcate, nu au ajuns până la noi şi sigiliile domneşti ale voievodului Radu I, care să întărească cu argumentul sfragistic interpretările avansate de noi aici relativ la semnificaţia reprezentării cavalerului în armură pentru ideologia vremii.

NOTE

[1] I. Bianu, AAR, (partea administrativă), 1914-1915, p. 9; C. Moisil, BSNR, 11, 1914, 22, p. 57; Idem, BSNR, 12, 1915, 23, p. 14-15; Idem, BSNR, 12, 1915, 25, p. 109; G. Severeanu, BSNR, 16, 1921, 40, p. 113; pentru restul bibliografiei vezi Constanţa Ştirbu, Paraschiva Stancu, CN, 4, 1982, p. 90 la nota 9.

[2] C. Moisil, BSNR, 12, 1915, 25, p. 131.

[3] MBR, p. 13, tipul II şi p. 16, nr. 72-76, dar reversul publicat ca avers şi aversul ca revers; o descriere, care poate fi doar o neatenţie regretabilă a autorului, vezi O. Iliescu, *Moneda în România,* Bucureşti, 1970, p. 19 unde aversul este compus din legenda aversului şi efigia de pe revers, iar reversul din legenda de pe revers şi stema Basarabilor de pe avers; aceeaşi descriere este preluată şi de Constanţa Ştirbu, Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p. 72, nr. 11 şi 12, care, totuşi publică şi ilustrează cele două monede de la Radu I, iar în acest caz ar fi trebuit să confrunte piesele cu descrierile care devin hilare; pentru problema reversului acestui tip vezi C. Moisil, CNA, 1921, 1-3, p. 15 unde se arată clar că pe rv.: „figura unui cavaler ...".

[4] G. Severeanu, *op. cit.*, p. 115-116; idem, BSNR, 18, 1923, 48, p. 110-113.

[5] C. Moisil, CNA, 1, 1920, 6-7, p. 39.

[6] *Ibidem*, p. 40.

[7] G. Severeanu, BSNR, 18, 1923, 48, p. 111 fig. 1, unde se vede clar pe fotografia mărită că este vorba fără tăgadă de coif cu vizieră deschisă şi panaş.

[8] Asupra stadiului actual al cercetărilor în domeniul numismaticii Ţării Româneşti, departe de cel atins de cercetările în domeniul numismaticii antice sau bizantine, şi unde mai aşteptăm *corpus*-ul promis la mijlocul anilor '50, vezi O. Iliescu, SMIM, 1, 1956, p. 286, în care citim că „Astăzi, orizonturi largi s-au deschis şi pentru aceste cercetări. E îngăduit deci să ne aşteptăm la realizarea unor succese remarcabile şi în acest domeniu, pentru mai buna cunoaştere a trecutului poporului nostru", sunt de deşelenit printr-o tratare ştiinţifică şi alte aspecte, cum ar fi cel metrologic unde scăderile de greutate şi titlu sunt de explicat în lumina creşterii dramatice a preţului argintului în secolele XIV-XV şi în corelare cu politica monetară europeană şi nu prin greutăţi inerente unui început de domnie, ca şi prin utilizarea unei terminologii adecvate; vezi o chintesenţă a unor moduri de abordare metodologic greşite în interpretarea metrologică a analizelor spectrale unde ne este prezentată o cronologie în cadrul aceleiaşi domnii realizată pe baza diferenţelor minime de titlu între tipurile monetare şi utilizarea unui limbaj neştiinţific la Constanţa Ştirbu, Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p. 57-93, care publică şi piese din colecţia „Maria şi dr. G. Severeanu", împrumutate numai pentru expunerea în muzeul de istorie naţională, fără consimţământul curatorului colecţiei.

[9] C. Moisil, BMI, 1923, p. 130; G. Severeanu, *op. cit.*, p. 110.

[10] G. Severeanu, BSNR, 16, 1921, 30, p. 115-116.

[11] Idem, BSNR, 18, 1923, 48, p. 113.

[12] Idem, BSNR, 16, 1921, 40, p. 116.

[13] P. Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 169.

[14] G. Brătianu, RESEE, 2, 1925, p. 7 şi 12.

[15] Constanţa Ştirbu, *Effigies conventionnelles et effigies-portrait dans l'art monétaire de la Valachie et de la Moldavie du XIVe au XVIIIe siècle,* în *La numismatique source de l'historie de l'art et de l'histoire des idées. Travaux présentés au XVe Congres International des Sciences Historiques, Bucarest 11 août 1980*, Bucureşti, 1981, p. 76; Constanţa Ştirbu, Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p.59.

[16] J.N. Mănescu, CN, 5, 1983, p. 184.

[17] D. Cristea, *Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare, Opuscula numismatica*, Bucureşti, 1989, p. 35.

[18] B.V. Head, *Historia Numorum*, Oxford, 1887, p. XXVII.

[19] Barbara Tuchman, *O oglindă îndepărtată. Urgisitul secol XIV,* I, Bucureşti, 1988, p. 310.

[20] Vezi *supra* nota 11.

[21] *Almanach de Gotha. Annuaire généalogique, diplomatique et statistique,* Gotha, 1912, p. 368.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

SUR LA SIGNIFICATION DE LA REPRÉSENTATION DU VOÏEVODE RADU Ier EN ARMURE SUR LES MONNAIES DE VALACHIE

RÉSUMÉ

L'effigie du voïevode Radu Ier en armure qu'on rencontre sur le revers de ses émission monétaires a été interprétée par les anciens chercheurs comme une conséquence de l'éducation occidentale du seul Bassarabe membre d'un ordre de la chevalerie au XIVe siècle. Récemment, Constanța Știrbu a mis l'adoption de cette effigie en liason avec un achat d'armures fait à Venise en 1377, ce qui nous semble une interprétation plutôt roturière. L'auteur considère que cette hypothèse n'est pas acceptable et relie la présence sur les monnaies de l'effigie en armure aux sceaux nobiliaires ayant sur le droit l'écu et sur le revers le chevalier en armure avec casque, la main droite sur une lance et la gauche sur un bouclier, auxquels avaient droit seulement les membres des maisons souveraines. L'adoption de cette pratique tenant de la mentalité de l'Occident à la cour d'un voïevode de Valachie correspondrerait au désir d'affirmer par ce moyen aussi son indépendance par rapport à la Hongrie angevine et son origine d'une maison souveraine.

TEZAURUL DE LA CODLEA, JUD. BRAȘOV ȘI UNELE ASPECTE ALE CIRCULAȚIEI MONETARE ÎN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XIV-LEA

ANA-MARIA VELTER

Tezaurul de la Codlea a fost descoperit în anul 1933. Nu se cunosc, din păcate, nici condițiile de descoperire și nici numărul exact al pieselor. Din întregul depozit, 24 de monede au ajuns la Muzeul Național de Antichități, astăzi Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan"[1], din colecția Saint Georges. În anul 1973 acestea au intrat în posesia Cabinetului Numismatic al Muzeului Național de Istorie. Cele 24 de monede, emise în sec. XIII-XIV, sunt: 5 bucăți dinari banali slavoni emiși de banul Joachim Pectari (1270–1272), din care 3 buc. în timpul lui Ștefan V (1270–1272) și 2 buc. în timpul lui Ladislau IV (1272–1290); precum și 19 bucăți de dinari maghiari -din care 16 buc. emiși de Carol Robert - dinar 1327 (7), parvus 1330 (8), parvus 1333 (1) și 3 buc. emiși de Ludovic I - dinar 1346/1349. Compoziția tezaurului este obișnuită pentru descoperirile din această perioadă din Transilvania, piesele sale reprezentând o parte din numeroasele tipuri monetare aflate în circulație.

În sec. XIV dezvoltarea economiei de piață și, implicit, a schimburilor comerciale, au impus mărirea cantității de bani de pe piața Transilvaniei, mai ales a monedei mărunte. În circulație exista o mare varietate de astfel de piese: dinari banali slavoni, dinari banali noi, dinari vienezi, dinari maghiari, groși boemieni și maghiari.

Dinarii banali ai Slavoniei, emiși la jumătatea sec. XIII, se impuseseră în circulație de mai bine de un secol. Fondatorul monetăriei Slavoniei a fost banul Ștefan de Gutkeled (1248–1260). Din ordinul regelui Bela IV, acesta a deschis mina de la Srebrenica[2], emițând dinarii săi în monetăria de la Pakratz, de peste Drava[3]. Urmașul său, banul Roland (1261–1267) a mutat cămara Slavoniei la Zagreb[4]. Din 1272 monedele Slavoniei, pe lângă denumirea de „denari de Zagreb", sunt întâlnite și sub numele de „denari banales". Datorită calităților lor superioare, dinarii banali s-au bucurat de o largă răspândire, fiind foarte apreciați și în Transilvania. Dacă inițial dintr-o marcă de argint fin se efectuau 5 pense de dinari, adică 200 de dinari banali[5], de la sfârșitul sec. XIII, datorită scăderii finetii argintului, dintr-o marcă de argint se băteau 7 pense de dinari, adică 280 de dinari banali[6]. Cele 5 piese de dinari banali din tezaurul nostru fac parte din această ultimă categorie.

Datorită însușirilor lor, dinarii banali slavoni au fost imitați încă din sec. XIII. De la sfârșitul acestui veac „denari banali" sau „banales" s-au numit toate monedele bătute după modelul slavon - de exemplu „denari banali de Schloffenberg"

BSNR, LXXXVI–LXXXVII, 1992–1993, p. 143–149

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com